

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

Statutul ontologic al imaginii fotografice

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. Univ. Dr. Rațiu Dan Eugen

Student-Doctorand:

Mavropol Andra

2018

CUPRINS

INTRODUCERE.....	4
CAPITOLUL I: ASPECTE ONTOLOGICE ALE FOTOGRAFIEI CA ARTĂ.....	18
I.1. Introducere.....	18
I.2. Joc și ritual – aspecte ontologice ale fotografiei.....	19
I.2.1. Introducere.....	20
I.2.2. Imaginea – premise pentru studiul fotografiei.....	21
I.2.3. Cîteva precizări terminologice.....	24
I.2.4. Fotografia și pictura – problematica realismului.....	26
I.2.5. Complicitatea lume-imagine.....	33
I.2.6. Problematika libertății umane ca joc în fotografie.....	36
I.3. Fotografia ca artă – perspectiva instituțională și cea organizațională.....	40
I.4. Concluzii.....	48
CAPITOLUL II: CONSIDERENTE TEHNICO-ONTOLOGICE.....	50
II.1. Introducere.....	50
II.2. Componenta tehnologică: analog și digital.....	55
II.3. Gesturi, reprezentare și tehnologie.....	57
II.4. Spectatorul.....	62
II.5. Studiu de caz: Francesca Woodman în context contemporan.....	67
II.6. Concluzii.....	82
CAPITOLUL III: PERSPECTIVE SOCIOLOGICE ASUPRA FOTOGRAFIEI.....	85

III.1. Introducere.....	85
III.2. O perspectivă socială asupra fotografiei.....	87
III.3. Fotografia în estetica vieții cotidiene.....	95
III.3.1. Introducere.....	95
III.3.2. Conceptele operaționale ale esteticii cotidiene.....	97
III.3.3. Artificarea.....	99
III.3.4. Experiența artei în muzeu și pe internet.....	103
III.3.5. ‘Artistul’ cotidian.....	108
III.4. Unicitate, multiplicitate și social media.....	115
III.5. Concluzii.....	119
CAPITOLUL IV: FOTOGRAFIA ÎN ARTA POST-INTERNET.....	121
IV.1. Introducere.....	121
IV.2. Contribuția artistului în arta post-internet.....	123
IV.2.2. Schimbări aduse de digitalizare.....	126
IV.3. Conceptul de ‘artist-curator’ în arta post-internet.....	132
IV.3.1. Artă post-internet – definiții, caracteristici.....	132
IV.3.2. Conceptul de creativitate.....	134
IV.3.3. Ready-mades vs. Post-internet art.....	137
IV.4. Influența rețelelor de socializare asupra lumii artei.....	138
IV.5. Concluzii.....	143
CONCLUZII.....	145
ANEXE.....	150
BIBLIOGRAFIE.....	164

Cuvinte cheie: imagine – fotografie – ontologie – artă – aparat – joc – ritual - complicitate lume-fotografie - social media - ready-made – actant - necreativitate

Tema cercetării este statutul ontologic al imaginii fotografice, iar problema principală este identificarea acestui specific intrinsec al fotografiei. Ipoteza mea este că statutul ontologic al fotografiei este dat de faptul că aceasta are posibilitatea de a re-prezenta, dar și de a construi realitatea, fapt ce influențează atât modul în care ne raportăm la imagini, cât și la realitate.

Spre deosebire de alte tipuri de imagine, imaginea fotografică se aseamănă destul de mult cu realitatea și de aceea, percepția imaginii poate fi confundată cu percepția realității. Analizând mai atent putem observa că această percepție este totuși determinată cultural.

Fiind considerată doar o tehnică la începuturile sale, aceasta a evoluat pînă la statutul de artă. Cu toate acestea, datorită progresului tehnologic, fotografia a devenit o practică mundană a înregistrărilor experiențelor estetice din viața de zi-cu-zi, dar și a comunicării acestora.

Pentru lumea artei statutul ontologic al imaginii fotografice prezintă importanță deoarece deși granița dintre artă și viața cotidiană rămîne la fel de riguroasă, există o interacțiune mult mai frecventă între cele două părți, vizibilă în fotografiile distribuite pe internet. Acesta din urmă este un spațiu favorabil artiștilor deoarece le oferă o vizibilitate mult mai mare, dar și actualitate și posibilitatea de a interacționa cu publicul. În același timp, amatorii de artă au posibilitatea de a interacționa cu arta sau cu artiștii în mod gratuit, putînd vizualiza chiar vernisaje sau modul în care o lucrare a fost concepută. Cu toate acestea, vizualizarea artei online nu reprezintă o experiență similară cu receptarea acesteia în locul în care este expusă, ci poate avea ca scop doar trezirea interesului pentru arta offline, cu excepția evidentă a lucrărilor destinate doar vizualizării online.

Statutul ontologic al imaginii fotografice este important deoarece ne ajută să înțelegem cum suntem influențați de imagini astăzi: ubicuitatea imaginii fotografice determină modul în care ne raportăm la lume – comunicăm prin imagine și astfel, avem posibilitatea de a construi realitatea, fie ca artiști, fie ca non-artiști. Cum contribuie fiecare dintre noi la construirea realității? Fotografiind fragmentar ceea ce prezintă interes pentru noi și excluzînd ceea ce nu se conformează viziunii noastre asupra lumii. Aici intervine problema obiectivității imaginii fotografice – în ce măsură poate fi vorba despre o reflectare a realității așa cum este ea? În cele ce urmează voi demonstra că este vorba mai curînd despre creativitate, *praxis*-ul fotografic

fiind înșelător, iar citirea imaginii fotografice fiind un obicei învățat. Prin fotografie, oamenii de rînd au posibilitatea de a-și pune în valoare creativitatea, nu doar prin selecția cadrelor, ci și prin înscenarea acestora și chiar prin intervenția ulterioară asupra imaginii. Atît în cazul artiștilor, cît și al non-artiștilor putem observa tendința de a crea o personalitate online în jurul imaginilor pe care le producem și/sau le distribuim zi-de-zi. Astfel, fotografia este o activitate semnificativă în înregistrarea experiențelor estetice sau chiar în construirea acestora.

De asemenea, este important de observat că modul în care relaționăm cu arta se schimbă: arta nu este doar fotografiată în spațiul în care este amplasată pentru a avea acces la imaginea experienței artei mai tîrziu, ci ne fotografiem cu lucrări de artă, fabricînd astfel iluzia participării. Problematika în această situație este următoarea: este mai importantă experiența artei sau experiența fotografierii și distribuirii artei? Artă există pentru propriul său scop sau pentru a fi fotografiată?

În cele patru capitole, cercetarea abordează atît teoriile ontologiei ‘tari’, cît și pe cele ale ontologiei ‘slabe’. Cele care reprezintă ontologia tare sunt regăsite în textele unor autori precum W. Benjamin, A. Bazin, V. Flusser, G. Anders, în timp ce ontologia slabă se regăsește pe parcursul lucrării în încercarea de a determina aspectele ce țin de contextul exterior al fotografiei cu ajutorul textelor unor artiști, dar și a unor teoreticieni, precum N. Bourriaud.

Cercetarea de față presupune o perspectivă filosofică asupra fotografiei, cu caracter interdisciplinar, care abordează atît metode de cercetare din domeniul filosofiei, cît și a sociologiei artei. Acestea sunt:

- analiză conceptuală a termenilor: imagine, aparat, clarificarea modului în care conceptele de joc și ritual se aplică fotografiei, mortificare, organizația fotografiei, complicitate lume-fotografie, imagine pragmatică, ready-made, actant, necreativitate;
- analiza unor fenomene contemporane: muzeul înghețatei, expoziția Iconoclashes, relația dintre artiști și rețelele de socializare;
- analiză comparativă: fotografie și pictură – referitor la suportul imaginii și percepția acestora; fotografie și limbaj;
- studiu de caz: Francesca Woodman a fost o artistă-fotograf care a ilustrat înscenarea propriei morți prin joc și ritual; Andreas Muller-Pohle a formulat propriile teorii despre fotografie

pornind de la textele lui Flusser; *3d-maps-minus-3d*, *Iconoclashes* sunt instalații care implică procesul de selecție și ordonare, iar *Google DeepDream* ilustrează modul în care inteligența artificială interpretează fotografii.

Intenția mea este de a aprofunda folosirea corectă și relevantă a anumitor concepte din mai multe domenii, filosofie, sociologie, artă, pentru ca subiectul să poată fi abordat din mai multe perspective în mod legitim. Pentru a oferi legitimitate conținutului lucrării au fost abordate texte din domenii diferite care tratează același subiect, de exemplu, discursul unui filosof ce abordează fotografia (de exemplu Thomas Eberle), dar și discursul unui fotograf (Andreas Muller-Pohle) ce încearcă să utilizeze concepte filosofice. Consider că nu trebuie să existe un clivaj între discursul filosofic și cel despre fotografia ca artă sau ca practică cotidiană, iar în momentul în care decidem să le includem într-un discurs coerent, trebuie să existe cunoștințe pertinente despre ambele.

De asemenea, intenția mea este aceea de a aduce în prim plan noii actori ce apar în (post)producția artistică contemporană, cât și de a evidenția rolul lor în relație cu fotografia: sateliții – ce oferă o perspectivă de ansamblu, algoritmi computerizați ce interpretează imaginile și internetul – spațiul virtual ce le oferă vizibilitate. Pe lângă sateliți a mai fost tratată și problematica creării de conținut estetic de către inteligența artificială, *Google DeepDream*, plecând de la premisa că nu există posibilitatea ca arta să fie creată de un actor non-uman. Astfel, miza principală a lucrării nu este una de natură estetică în sensul în care nu sunt analizate modalități de realizare a compoziției, încadrare sau coloristică, ci mai curând are în vedere aspectele care țin de partea ontologică, funcțională și socială.

Obiectivul principal este de a analiza modul în care imaginea fotografică există după momentul în care lumea exterioară a fost instanțiată în limitele formatului fotografic, fie că vorbim de sticlă, film sau senzor digital.

Având în vedere că din perspectiva conținutului unei fotografii aceasta este greu de catalogat drept artă sau non-artă, se întrevide posibilitatea ca anumite fotografii să își schimbe statutul din non-artă în artă. Aici este important de amintit că intervenția sau apropierea unui artist asupra unui obiect profan îi poate acorda acestuia statutul de artă. Teoriile instituționale ale artei joacă un rol important în acest caz deoarece oferă un răspuns cu privire la problematica modului-de-a-fi-în-lume-ca-artă.

În cele ce urmează voi prezenta rezultatele cercetărilor anterioare și modul în care acestea au fost incluse și interpretate pe parcursul tezei, în funcție de structura pe capitole.

Primul capitol se concentrează asupra problematicii asemănării cu realitatea a imaginii fotografice și are ca scop analiza și chestionarea preconcepțiilor legate de ‘obiectivitate’ și ‘realism’ în fotografie. În acest context, voi analiza relația imaginii fotografice cu ritualul și cu jocul, concepte care par a defini modul în care imaginea fotografică este realizată și percepută. Conceptul de joc se referă la o activitate care își are propriul scop. În cazul fotografiei jocul are un scop, acela de a ‘produce’ fotografii ‘bune’, proces ce poate implica selectarea cadrului, aranjarea cadrului, interacțiunea cu modelul, etc.

În capitolul al doilea, am dus mai departe analiza jocului și a ritualului prin examinarea gestului fotografic, dar și a posibilităților tehnice care contribuie mai mult sau mai puțin în distorsionarea imaginii fotografice a realității. Părerea artiștilor instituționali a reprezentat, de asemenea, un interes pentru studiu. Foare importantă a fost contribuția lui Andreas Muller-Pohle, un artist-fotograf ce utilizează ambele medii (analog și digital) care, dat fiind că practică fotografia într-un mod omologat de lumea artei, oferă o perspectivă din interior. Acesta este vizibil influențat de Flusser atunci când propune diverse ‘strategii’ pentru ‘înscenarea’ fotografiei, în vederea depășirii programului de aparat. Pentru a ilustra aplicabilitatea conceptelor de joc și ritual, în ultima parte a capitolului al doilea am realizat un studiu de caz unde am comparat corpul lucrărilor lui Francesca Woodman, fotograf de origine americană, cu câteva dintre practicile fotografice contemporane. Woodman caută specificul artei fotografice prin practică, nu teorie, și reușește să îl găsească în diferite ipostaze.

Capitolul al treilea abordează fotografia din perspectiva ontologiei slabe, respectiv rolul acesteia în viața cotidiană. Conform lui P. Bourdieu, fotografia a apărut ca modalitate de a consolida practici deja existente în societate, cum ar fi sărbătoarea. Prin fotografiere se înregistrează atât un eveniment important, dar are loc și menținerea relațiilor într-un anumit grup social, în special în cadrul familiei. Aici, latura ritualică a fotografiei se prezintă sub o altă formă, aceea a consolidării unor evenimente importante (nuntă, botez, etc.) din cadrul unui grup social, dar și a relațiilor din acel grup. Însă, deși în trecut fotografia era utilizată doar în cazuri excepționale datorită costurilor ridicate de producție și a procedurii complicate de utilizare, progresul tehnologic a făcut ca fotografia să fie nu doar disponibilă, ci și ușor de

utilizat. Astfel, deși încă este practicabilă fotografierea evenimentelor importante, fotografia nu se mai limitează la aceste ocazii rare, ci devine utilizată în viața de zi-cu-zi. Ce a rămas la fel este rolul de indicator social pe care îl are fotografia. Aparatura necesară producerii de fotografii este un factor important în acest caz. Cu toate acestea, camerele de fotografiat integrate în telefoanele mobile pot imita destul de bine aparatura performantă, la un cost mai scăzut. În prezent se pune mai mult accent pe estetica fotografiei decât pe tehnologia folosită, fotografia avînd posibilitatea de a reprezenta estetica unui grup social. Clasa socială este de asemenea importantă în construirea imaginii fotografice, dar și în interpretarea acesteia. Comunicarea joacă un rol important în viața de zi-cu-zi și de aceea trebuie luate în considerare noile mijloace de comunicare care implică distribuirea imaginilor. Nevoia de a comunica prin imagine se justifică prin ușurința de a citi și a distribui o imagine fotografică. Fotografiem datorită disponibilității, dar și poate pentru a ține evidența experiențelor cotidiene, iar prin faptul că distribuim experiențe personale online, denotă că granița dintre privat și public este din ce în ce mai restrînsă.

Capitolul al patrulea tratează statutul imaginii fotografice în fenomenul artistic contemporan numit post-internet. Artă post-internet nu presupune exclusiv artă online, ci artă care este despre internet și modurile în care acesta este utilizat. Aici fotografia joacă un rol important nu doar datorită posibilității distribuirii pe rețelele de socializare, ci datorită posibilității de a fi găsită și recontextualizată de către artiști. În acest context se poate vorbi despre o nouă interpretare a conceptului de creativitate. Din nou am recurs la studiu de caz pentru a oferi exemple pertinente din lumea artei unde conceptul de creativitate este înlocuit cu cel de selecție. Participarea într-o rețea a sateliților și a software-urilor de procesare a imaginilor primite de la aceștia este recunoscută de B. Latour, care folosește conceptul de ‘actant’ pentru a denumi atât actori umani cât și non-umani. Artă post-internet recunoaște posibilitățile estetice pe care acești actanți le oferă. Problematic în acest context este ceea ce putem numi imagine – poate fi ceva care nu a fost creat pentru a avea un spectator uman? Am putea fi tentați să răspundem negativ la această întrebare, însă, va trebui să luăm în considerare posibilitatea citirii unei imagini de către inteligența artificială (IA). Astfel, o chestiune importantă dezbătută în cel de-al patrulea capitol este interpretarea fotografiei de către IA, în studiul de caz despre *Google DeepDream*.

Teza mea este că rolul fotografiei crește în estetica vieții cotidiene odată cu noile posibilități tehnologice, contribuind la stimularea creativității dincolo de lumea artei. Deși sunt discutate două lumi separate (estetica vieții cotidiene și lumea artei) în care fotografia este un factor comun, ambele izvorăsc dintr-un impuls creativ ce are rolul de a face posibilă, într-un mod accesibil, expresia relației omului cu lumea în care trăiește. Dacă democratizarea fotografiei ar putea aduce cu sine democratizarea lumii artei, atunci ar putea avea acces la statutul de 'artist' (aproximativ) orice entitate cu sens, cu un dispozitiv fotografic și un interes crescut pentru abstracțiunea numită artă. Această ipoteză nu provine din dorința de a banaliza arta fotografică, ci a-i extinde câmpul spre viața cotidiană, în ideea de a micșora granițele ce separă arta de viață. În același timp, intenționez să subliniez că fotografia își face loc în arta contemporană urmînd două traiectorii: una ce urmează linia tradițională, iar cealaltă ce urmează logica reciclării. Prima este legată de statutul său inițial, susținut de mediul analog, dar extins și în mediul digital în măsura în care putem vorbi de un *aparat* de fotografiat și de o instituție muzeală cu rol de spațiu de expunere, ce îi garantează fotografiei un loc în lumea artei și o separă de practicile non-artistice. A doua traiectorie este susținută tehnologic de digitalizare și de libertatea schimbului de informații în cadrul post-mediului cybernetic, fotografia devenind din ce în ce mai mult un material de suport pentru noi creații: mixed-media, instalații.

Față de cercetările anterioare în filosofie lucrarea de față aduce în prim plan și aspectele tehnice care influențează atît crearea cît și percepția noastră asupra imaginii fotografice. În ceea ce privește această parte, se poate afirma că a fost arareori amintită în literatura de specialitate studiată în bibliografie, însă este importantă deoarece face parte din ontologia fotografiei. Analiza oferită procesului tehnic are în vedere consolidarea teoriilor care nu au un fundament tehnic. De exemplu, anumite mecanisme și componente ale aparatului de fotografiat au fost studiate cu scopul de a oferi o explicație empirică a modului în care aparatul de fotografiat formează imaginea lumii exterioare, imagine care este supusă mai multor distorsiuni sau erori, cum este cazul paralaxei. De asemenea, în cadrul tezei am ales să aprofundez modul în care fotografia își schimbă rolul datorită noilor practici ale artei contemporane. În ceea ce privește fotografia ca artă nu m-am limitat la studiul fotografiei ca domeniu artistic singular, ci am abordat rolul acesteia în noile medii ale artei, precum instalația.

Studierea statutului ontologic al fotografiei este importantă deoarece modul în care ne raportăm la imaginea fotografică contribuie în mare măsură la schimbarea modului nostru de a fi în lume deoarece, de multe ori, filtrăm realitatea prin lentila fotografică și astfel ceea ce nu este inclus în cadrul fotografiei este dat uitării. Fotografia pare a-și revendica un loc important în societatea contemporană, atât în ceea ce privește comunicarea interpersonală, cât și în activitățile culturale. Una dintre cauzele principale pentru care fotografia este atât de utilizată este, în mod evident, progresul tehnologic, care a facilitat procesul de fabricare și distribuire a imaginilor. O altă cauză este ușurința cu care putem citi și interpreta imagini, activitate care, deși este determinată cultural și simbolic, depășește cu mult impedimentele produse de limbaj în diferitele sale forme și nuanțe.

Fotografia este o practică răspândită în majoritatea domeniilor culturale în sens general, însă în lucrarea de față m-am referit strict la fotografia ca artă și ca practică socială în viața de zi-cu-zi. Am alăturat categoriile fotografiei care au în comun conceptul de creativitate și latura performativă asociată operatorului camerei fotografice, reprezentată de conceptele de ‘joc’ și ‘ritual’ ce caracterizează tipurile de fotografie abordate. Din aceste motive fotografia folosită în științe, de exemplu, fotografiile făcute prin microscop sau radiografii, nu a fost abordată. Acestea au un scop mult mai pragmatic, iar fabricarea acestor tipuri de imagini este restrânsă la o nișă de profesioniști. Chiar dacă aceste imagini pot avea proprietăți estetice, aparatura necesară producerii lor este mai complexă decât al unui aparat de fotografiat, nefiind portabilă și nici propice fotografierii în viața cotidiană. Trebuie amintit că nu este exclusă deturnarea scopului acestor imagini de la cercetarea științifică la lumea artei. Ele sunt luate însă ca obiecte *ready-made* și scoase din contextul lor inițial.

Bibliografie

Bibliografie primară

Anders, Gunther: *Obsolescența omului. Volumul I. Despre suflet în epoca celei de-a doua revoluții industriale*, traducere de Lorin Ghiman, editura Tact, Cluj-Napoca, 2013

Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, "Introduction", in *The Internet Does Not Exist*, editat de Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, Sternberg Press, Berlin, 2015

Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, "Introduction", *The Internet Does Not Exist*, ed. Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, Sternberg Press, Berlin, 2015

Barthes, Roland: *Camera Luminoasă*, traducere de Virgil Mleşniță, editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2005

Bate, David: "The Memory of Photography" in *Photographies*, 3:2, Routledge, 2010

Baudrillard, Jean: *Photography or The Writing of Light, a translation of: "La Photographie ou l'écriture de la Lumière: Litteralite de l'Image," in L'Echange Impossible, Paris: Galilee, 1999: p. 175-184* <https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/view/14605/5462>

Baudrillard, Jean: *Simulacre și simulare*, editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2008, traducere de Sebastian Big

Bauman, Zygmunt, "On Art, Death and Postmodernity and What They Do to Each Other", 1998, in *Fresh Cream. Contemporary Art in Culture*, Phaidon Press Limited, 2000

Bazin, André: "The Ontology of the Photographic Image", *Film Quarterly*, Vol. 13, No. 4, 1960

Benjamin, Walter: „Opera de artă în epoca reproducerii mecanice” în Benjamin, Walter: *Iluminări*, editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002, traducere de Catrinel Pleșu

Benjamin, Walter: "Scurtă istorie a fotografiei", în: *Idea*, numărul #30-31, Cluj-Napoca, 2008, traducere de Maria-Magdalena Angheliescu
Berger, John, Understanding a Photograph, Penguin Books, 2013

Berleant, Arnold "Ideas for a Social Aesthetic" in Light, Andrew and Smith, M. Jonathan (Ed.), *The Aesthetics of Everyday Life*, Columbia University Press, New York, 2005

Berleant, Arnold: *Sensibility and Sense. The Aesthetic Transformation of the Human World*, Imprint Academic, 2010

Bookchin, Natalie and Shulgin, Alexei, "Introduction to net.art" (March-April 1999) in *Art and the Internet*, ed. Adler, Phoebe; Hayman, Leanne; Hidalgo, Arrate; Saey, Dana; Stubbs, Phoebe; Warner, Nick, Black Dog Publishing Limited, 2013

Bourdieu, Pierre et. al: Photography – A Middle Brow Art, Polity Press, 1990

Bourriaud, Nicolas: *Estetica Relațională. Postproducție*, editura Idea Design & Print, 2007, traducere de Cristian Nae

Chan, Jeniffer, "Notes on Post-Internet", in *You are Here - Art After the Internet*, ed. Kholeif, Omar, HOME and SPACE, Manchester, 2017

Codoban, Aurel: *Imperiul Comunicării. Corp, imagine, relaționare*, editura Idea Design & Print, 2011, Cluj-Napoca

Costello, Diarmuid, & McIver Lopes, Dominic, "Introduction" in *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 2012

Danto, Arthur: *Transfigurarea locului comun*, traducere de Vlad Morariu, editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2012

Darling, Jesse, "Post-Whatever #usermilitia" in *You are Here - Art After the Internet*, ed. Kholeif, Omar, HOME and SPACE, Manchester, 2017

Dickie, George: "The Institutional Theory of Art" in Carroll, Noel: *Theories of Art Today*, University of Wisconsin Press, 2000

Eberle, Thomas S., "Photographing as Creative and Communicative Action" în *Culture, Communication and Creativity. Reframing the Relations of Media, Knowledge, and Innovation in Society*, ed. by Hubert Knoblauch, Mark Jacobs, Rene Tuma, PL Academic Research, 2014

Flusser, Vilém: *Gesturi*, editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2015, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, Aurel Codoban, Claudiu Gaiu

Flusser, Vilém: *Pentru o filosofie a fotografiei*, editura Idea Design and Print, Cluj-Napoca, 2003, traducere de Aurel Codoban

Gomez Cruz, Edgar and Meyer, Eric T., "Creation and Control in the Photographic Process: iPhones and the emerging fifth moment of photography", în *Photographies*, 5:2

Krauss, Rosalind: "A Note on Photography and the Simulacral", in *October*, Vol. 31, 1984

Leddy, Tom, "The Nature of Everyday Aesthetics", in Light, Andrew and Smith, M. Jonathan (Ed.), *The Aesthetics of Everyday Life*, Columbia University Press, New York, 2005

Light, Andrew and Smith, M. Jonathan (Ed.): The Aesthetics of Everyday Life, Columbia University Press, New York, 2005

Loneragan, Guthrie, "Hacking vrs. Defaults", 2007, în *Art and the Internet*, editat de Adler, Phoebe; Hayman, Leanne; Hidalgo, Arrate; Saey, Dana; Stubbs, Phoebe; Warner, Nick, Black Dog Publishing Limited, 2013

Mavropol, Andra, "Photography as Necessity in Everyday Aesthetic Life" din *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Philosophia. Special Issue*, Cluj-Napoca, 2015

Mavropol, Andra, "Play and Ritual – ontological aspects of photography", *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Philosophia. Special Issue*, 2017

McNeil, Joanne, "Connected by Camera" în *Art and the Internet* ed. Adler, Phoebe; Hayman, Leanne; Hidalgo, Arrate; Saey, Dana; Stubbs, Phoebe; Warner, Nick, Black Dog Publishing Limited, 2013

Melchionne, Kevin, "The Definition of Everyday Aesthetics", *Contemporary Aesthetics 11*, 2013 <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=663> 22.03.2016

Muller-Pohle, Andreas, "The Photographic Dimension", *European Photography, Göttingen, no. 53, 1993. An updated (French/English) version*, based on a lecture delivered at the Goethe Institute in Tokyo on 18 October 1996, in Rik Gadella (ed.): *Paris Photo 1997*, Paris: I.P.M., 1997

Olin, Margaret: "Touching photographs: Roland Barthes's <<Mistaken>> Identification" în *Representations*, vol. 80, nr.1, ed. University of California press, 2002

Olson, Marisa, "Postinternet: Art After the Internet" în *Art and the Internet*, ed. Adler, Phoebe;

Hayman, Leanne; Hidalgo, Arrate; Saey, Dana; Stubbs, Phoebe; Warner, Nick, Black Dog Publishing Limited, 2013

Pettersson, Mikael: "Depictive Traces: On the Phenomenology of Photography" în *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 69:2, 2011

Phelan, Peggy, "Francesca Woodman's Photography: Death and the Image One More Time" în *Signs*, Vol. 27, No. 4 (Summer 2002)

Quaranta, Domenico "On Authorship, Appropriation, Surfing Clubs and Post-Internet Art" in *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Rațiu, Dan Eugen, "Remapping the Realm of Aesthetics: On Recent Controversies About the Aesthetic and the Aesthetic Experience in Everyday Life", *Estetika: The Central European Journal of Aesthetics*, L/VI, 2013, No. 1

Raymond, Claire: *Francesca Woodman's Dark Gaze: The Diazotypes and Other Late Works*, Routledge, 2016

Robins, Alexander: "Peirce and Photography: Art, Semiotics, and Science" in *The Journal of Speculative Philosophy*, Vol. 28, No. 1 (2014), Penn State University Press

Saito, Yuriko: "Everyday Aesthetics and Artification", *Special Volume*, Issue 4, 2012

Saito, Yuriko: "Everyday Aesthetics" in *Philosophy and Literature*, Volume 25, Number 1, April 2001

Shusterman, Richard: "Photography as Performative Process", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, The American Society for Aesthetics, 2012

Smith, Terry, "Currents of world-making in contemporary art", *World Art*, 1:2, 2011

Sontag, Susan, *Despre fotografie*, traducere Delia Zăhăreanu, Ed. Vellant, București, 2014

Steyrl, Hito, "Too much World: Is the Internet Dead?", in *The Internet Does Not Exist*, editat de Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, Sternberg Press, Berlin, 2015

Strati, Antonio: "Aesthetics and Organizations without Walls" in *Studies in Cultures., Organizations. and Societies*, Harwood Academic Publishers, 1995, Vol. 1

Wright, Terence: "Photography: Theories of Realism and Convention" in *Anthropology and Photography 1860-1920*, Ed. By Elizabeth Edwards, Yale University Press, 1992

Bibliografie secundară

"Constant Fluidity" interview with Joel Holmberg in *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

"Point of reference for 20th century avantgarde art" – Sollfrank interview Goldsmith in *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, "Introduction", *The Internet Does Not Exist*, ed. Aranda, Julieta; Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, Sternberg Press, Berlin, 2015

Baudrillard, Jean, *Societatea de consum*, traducere de Alexandru Matei, editura Comunicare.ro, București, 2008

Bird, Graham (editor), "A Companion to Kant", Blackwell Publishing Ltd, 2006

Brik, Osip, Photography versus Painting, 1926, in *ART IN THEORY: An Anthology of Changing Ideas 1900-1990*, Ed. By Charles Harrison & Paul Wood. pp. 454-457.

Cloninger, Curt, "Manifesto for a Theory of the 'New Aesthetic'", *Mute Magazine* 3, No. 4, 16-27

Easterling, Keller, "An Internet of Things", in *The Internet Does Not Exist*, ed. Aranda, Julieta;

Eisenstein, Sergei, *Film Form. Essays in Film Theory*, Hancourt Brace Janovich, 1949.

Fisher, Mark, *Capitalism Realism*, Zero Books, 2009

Goldsmith, Kenneth, "From Uncreative Writing" în *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Greenberg, Clement, „Monet” în *Art and Culture: Critical Essays*, Beacon Press Boston

Groys, Boris, "The Total Art of Stalinism. Avant-garde, Aesthetic Dictatorship, and Beyond", Princeton University Press, 1992

Groys, Boris, *Despre Nou. Eseu de economie culturală*, traducere de Aurel Codoban, editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2003

Groys, Boris, *Topologia Aurei*, traducere de Aurel Codoban, George State și Lorin Ghiman, editura Idea Design & Print, Cluj, 2007

Harry Burke on Uncreative Writing, Poetry and Language. Relating to: Kenneth Goldsmith", în *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Judovitz, Dalia, *Unpacking Duchamp. Art in Transit*, University of California Press, 1998

Julius, Anthony, *Transgresiuni. Ofense ale artei*, traducere de Tania Siperco, Editura Vellant, București, 2009

Lambert, Nicholas, "Internet Art versus the Institutions of art" in *Art and the Internet*, London: Black Dog Publishing, 2013

Latour, Bruno, "Iconoclasm, Beyond the Image-Wars" in *Science, Religion and Art*, ed. Peter Weibel and Bruno Latour, ZKM and MIT Press, 2002

M. Kathleen, "Nietzsche's works and their themes" in *The Cambridge Companion to Nietzsche*, editat de Bernd Magnus, Cambridge University Press, 2006

Meredieu, Florence, *Arta și Noile Tehnologii*, trad. de Calangiu, Anca, Enciclopedia RAO, București, 2015

Michael Bell-Smith – things circulating online are broken from a primary context, în *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Nehamas, Alexander, "Nietzsche, Modernity, Aestheticism" in *The Cambridge Companion to*

Nietzsche, editat de Bernd Magnus, Cambridge University Press, 2006

Nietzsche, Friedrich, *Voința de putere*, traducere de Claudiu Baci, Editura Aion, Oradea, 1999

Pallasvuo, Jakko, "On Oversharing, Social Media and being visible as an artist" în *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Preziosi, Donald, "Collecting/ Museums" in *Critical Terms in Art History*, 1996, p. 281.

Ray Brassier, 2011 interview in the Polish journal *Kronos*, in Cloninger, Curt, "Manifesto for a Theory of the 'New Aesthetic'", *Mute Magazine* 3, No. 4, 16-27, 2013

Rosler, Martha, *Culture Class*, Sternberg Press, 2013

Sollfrank, Cornelia, "Nothing New Needs to Be Created. Kenneth Goldsmith's Claim to Uncreativity" în *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Weibel, Peter, "Athletic Aesthetics", în *No Internet, No Art. A Lunchbyte Anthology*, ed. Buhler, Melanie, Onomatopée 102, Amsterdam, 2015

Wood, Brian Kuan; Vidokle, Anton, Sternberg Press, Berlin, 2015

Wunenburger, Jean-Jacques, *Imaginarul*, traducere Dorin Ciontescu-Samfireag, editura Dacia, Cluj-Napoca, 2009

Surse online

Droitcour, Brian, "The Perils of Post-Internet Art"

<https://www.artinamericamagazine.com/news-features/magazines/the-perils-of-post-internet-art/> accesat 20.06.2016

Heinich, Nathalie & Shapiro, Roberta, "When is artification", *Contemporary Aesthetics Journal*, Special Volume 4,

<http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=639> accesat 15.02.2018

<http://032c.com/2016/how-arts-post-human-turn-began-in-kassel/> accesat 07.03.2016

<http://clementvalla.com/work/iconoclashes/> accesat 22.03.2016

http://gizmodo.com/googles-dream-robot-is-running-wild-across-the-internet-1715839224?dfp_pp_ab=on&dfp_desktop_three=off&utm_expid=66866090-43.E9Bjfd6NTuSIXJewu2e_Ig.1 accesat 21.06.2016

<http://googleresearch.blogspot.co.uk/2015/06/inceptionism-going-deeper-into-neural.html>
accesat 21.06.2016

<http://inrussia.com/contemporary-art-in-a-selfie-world> accesat la 20.01.2018

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/3360063.stm accesat 30.10.2017

<http://rhizome.org/editorial/2012/jul/31/universal-texture/> accesat 21.03.2016

http://ubu.com/film/woodman_video.html accesat 10.12.2017

<http://ubuweb.com/> accesat 07.09.2017

<http://www.arthackday.net/events/god-mode> accesat 21.03.2018

<http://www.e-flux.com/journal/art-workers-between-utopia-and-the-archive> accesat 10.03.2018

<http://www.papermag.com/arvida-bystrom-and-molly-soda-have-a-new-archive-of-deleted-instagram--2306491758.html> accesat 11.11.2017

<http://www.slideshare.net/rhizomedotorg/net-art-anatomy-by-rhizome> accesat 20.06.2016

<http://www.wisegeek.com/how-do-satellites-take-detailed-close-up-photographs-of-the-earth.htm> accesat 10.02.2016

<https://sovietbooks.wordpress.com/2012/04/19/soviet-union-magazine/> accesat 10.01.2018

<https://vimeo.com/158059459> accesat 30.10.2017

<https://www.ibraaz.org/reviews/14> accesat 10.02.2018

<https://www.lensculture.com/articles/staging-staging-happiness-the-formation-of-socialist-realist-photography> accessed 30.07.2017

<https://www.museumoficecream.com/about/> accesat 24.11.2017

<https://www.theguardian.com/media-network/2016/sep/22/instagram-stories-brand-engagement-loreal-ted-baker> accesat 20.01.2018

https://www.theguardian.com/uk-news/2018/jan/28/does-reflex-slr-camera-herald-35mm-film-renaissance?CMP=fb_gu accesat la 22.02.2018

https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/the-renwick-is-suddenly-instagram-famous-but-what-about-the-art/2016/01/07/07fbc6fa-b314-11e5-a76a-0b5145e8679a_story.html?utm_term=.326168d26dd4 accesat 05.01.2018

<https://www.youtube.com/watch?v=8DLNFDQt8Pc> accesat 22.11.2017

https://www.youtube.com/watch?v=OM3uBw5_voY accesat 22.10.2017

Film

The Woodmans, 2010, regizat de Scott Wills